

ROD POLONIA

kuratorzy: Michał Centkowski, Grzegorz Layer, Daria Malicka

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim na 18. Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji w 2023 r.

A kto oceni wartość wolnych dni i popołudni spędzanych przez całą rodzinę na powietrzu wśród zieleni, wspólnych wieczornych powrotów z koszykami owoców i świeżą opalenizną, (...) wartość jaką ma obudzenie w dziecku trwałego zainteresowania przyrodą i wyrobienia nawyku wypoczyniania z dala od dymu i hałasu.

„Działka moje hobby”, Warszawa 1980, s. 14.

OPIS KONCEPCJI

Wywodząca się z XIX wiekowej Danii koncepcja ogródków działkowych, doskonale się w Polsce przyjęła, nie tylko zyskując oryginalny wyraz architektoniczny, lecz także stale ewoluując pod względem funkcjonalnym, zgodnie z rytmem przemian społecznych, ekonomicznych i kulturowych. Pierwszy Rodzinny Ogród Działkowy (dla nazwy tej przyjęty został akronim ROD) „Kąpiele Słoneczne” powstał w Grudziądzu w 1897 roku z inicjatywy dr. Jana Jalkowskiego założyciela „Towarzystwa Naturalnego Sposobu Życia”. W początkach XX wieku oraz po drugiej wojnie światowej rodzinne i pracownicze ogrody działkowe powstawały w wielu polskich miastach (m.in. w Warszawie, Katowicach, Łodzi) na stałe wpisując się w architektoniczny krajobraz naszego kraju. Służyły przede wszystkim zdrowiu, rekreacji, budowaniu społecznych więzi. Stanowiły miejsce wytchnienia, kontaktu z naturą – miejską oazę, w której zmęczeni mieszkańcy przemysłowych regionów odnajdywali spokój. Równocześnie pełniły rolę małych gospodarstw, dostarczających rodzinom żywność w postaci zdrowych owoców i warzyw.

Rodzinne ogrody działkowe, stanowiły odpowiedź na postępującą urbanizację, były próbą osvajania przemysłowej nowoczesności, łącznikiem ze światem natury, narzędziem poprawy zdrowia publicznego. Były jednym z pierwszych przykładów architektury naprawdę zorientowanej na potrzeby użytkownika.

W okresie PRL-u ogródki działkowe coraz częściej stawały się także miejscem ucieczki z szarości oraz rutyny codziennego życia miejskiego – przestrzenią wolności, swobodnej ekspresji twórczej, poligonem estetycznych i konstrukcyjnych eksperymentów w duchu DIY, wreszcie ośrodkiem życia towarzyskiego.

Po 1989 roku, w czasach burzliwych przemian społeczno-ekonomicznych, stawały się nieraz schronieniem. Choć z zasady letniskowe, pozornie nienadające się do trwałego zamieszkania, dla wielu osób stawały się domem. Jedynym jaki posiadali.

Architektoniczno-urbanistyczny program społeczny

Miejsce rekreacji: małe podróże, czas wolny

Mikro uprawy: żywność z własnego ogródka

Przestrzeń spontanicznej twórczości, DIY, hobby

Miejsce schronienia, alternatywne mieszkalnictwo

Na przełomie XX i XXI wieku, popularność działek przygasała, część z nich, z uwagi na doskonałe usytuowanie w pobliżu centrów miast, przeznaczona została na tereny inwestycyjne.

W ostatnich latach nastąpił ponowny rozkwit idei ogródków działkowych. Wraz z rozwojem nowych trendów – rewitalizacji przestrzeni miejskich, zrównoważonego rozwoju, odbudowy wspólnot lokalnych, samowystarczalności – miejska oaza, nieodległa, dająca wytchnienie, pozwalająca na wypoczynek, odosobnienie, dostarczająca zdrową żywność, stanowiąca schronienie dla owadów i zwierząt, znów stała się modna, popularna, pożądana. Rodzinne ogródki działkowe są demokratyczne, zrównoważone, ekologiczne.

*Laboratorium
rozwiązań
na przyszłość*

Śledząc ewolucję koncepcji ogródków działkowych chcemy potraktować je jako narzędzie myślowego eksperymentu, wehikuł nowych rozwiązań. Przyglądając się zmieniającym się funkcjom, społecznym oczekiwaniom oraz potrzebom, analizując dane statystycznego i wskaźniki ekonomiczne, badając zagrożenia i wyzwania przed jakimi stajemy w związku ze zmianami klimatycznymi i demograficznymi oraz kryzysami polityczno-ekonomicznymi, chcemy wspólnie z odbiorcami zastanowić się, do czego mogą się nam się jeszcze przydać ogródki działkowe.

Proponujemy odwiedzającym Polski Pawilon wycieczkę do wyśnionego, utopijnego świata. Świata ogrodów działkowych.

SCENARIUSZ WYSTAWY – STRESZCZENIE

Przyglądając się idei ogródków działkowych, których historia w Polsce liczy sobie przeszło 125 lat, jako projektowi społecznemu, koncepcji architektoniczno urbanistycznej, narzędziu polityki przestrzennej, wreszcie jako elementowi zindustrializowanego krajobrazu miejskiego, stanowiącemu odpowiedź na problemy i wyzwania epoki przemysłowej w ujęciu historycznym, analizujemy ewolucję, jaką przeszła zarówno idea jak również jej konkretne realizacje. Kreśląc hipotetyczny, utopijny scenariusz odrodzenia koncepcji, zastanawiamy się, jaką rolę mogłyby odegrać ogrody działkowe w przyszłości przeludnionej, zmagającej się z kryzysami klimatycznymi, energetycznymi, żywnościowymi, oraz z wyzwaniami polityki przestrzennej Polski oraz Europy.

Pierwszym znakiem wizualnym przyciągającym uwagę odwiedzających jeszcze przed wejściem do wnętrza pawilonu jest umieszczony na fasadzie element metaloplastyczny tworzący wspólnie z napisem „Polonia” tytuł wystawy „ROD POLONIA”. W formie nawiązujący do wernakularnego liternictwa wieńczącego bramy do ogrodów działkowych.

Po wejściu do zabytkowej przestrzeni Polskiego Pawilonu, skąpanej w naturalnym świetle słonecznym wpadającym przez szklany sufit, uwagę odbiorcy przykuwa centralnie usytuowana wielobarwna instalacja przestrzenna przywodząca na myśl zieloną wyspę. Forma instalacji z jednej strony stanowi wierne odwzorowanie archetypicznego układu działki wraz z domkiem-altaną w skali zbliżonej do rzeczywistej, w formie przypominającej typowe polskie ogródki działkowe. Z drugiej zaś twórcze przetworzenie, ukazujące nowe możliwości eksploatacji i aranżacji przestrzeni, uwzględniające nowe rozwiązania technologiczne, oraz trendy związane z DIY czy recyklingiem.

Swobodny układ przestrzeni tworzy immersyjne środowisko umożliwiające zwiedzającym poruszanie się we wnętrzu, korzystanie z tarasu oraz wyposażenia domku i działki, zachęcając gości pawilonu do interakcji, relaksu. Sugestywna forma altany, staje się obietnicą odzyskania czasu wolnego – kategorii coraz bardziej dziś deficytowej. Instalacja niczym laboratorium przyjmuje formę otwartą, pączkującą, podatną na zmiany, utkaną z fantazji, snów i marzeń, wrażeniową, wyrazistą estetycznie. Pragmatyczną, nowoczesną ideę mikro domu i mikro ogrodu przyobleka w postmodernistyczną formę, architektonicznej „wieży Babel”. Ogród-instalacja cytuje zindywidualizowane, fantazyjne formy charakterystyczne dla architektury działkowej odnosząc się do ich semantyki.

Naprzeciwko instalacji-ogrodu znajduje się „tablica ogłoszeń”, czyli wielkoformatowy nośnik informacji, na którym znajdują się materiały pogłębiające odbiór ekspozycji, w formie tekstów, fotografii, wizualizacji danych, osi czasu obrazującej historię rozwoju idei ogrodów działkowych.

„Tablica” ta ujawnia proces konceptualizacji idei ogródków działkowych wobec wyzwań współczesności. Forma projektowa „tablicy”, podobnie jak ogrodu-instalacji, nawiązuje do estetyki swobodnego montażu związanej z majsterkowaniem. Informacje znajdujące się na tablicy, podzielone są na cztery główne obszary tematyczne. Treści w obrębie każdego z nich zostały zorganizowane w sposób umożliwiający zróżnicowany poziom lektury.

Obszary tematyczne

1. Reakreacja – mikrowczasy, wypoczynek, kontakt z naturą, czas wolny, integracja, zdrowie publiczne, relacje społeczne, wspieranie bioróżnorodności.
2. Schronienie – dom, alternatywne mieszkalnictwo, ekonomia przestrzeni, nowe modele zamieszkiwania.
3. Przestrzeń kreatywności – „zrób to sam”, majsterkowanie, twórczość oddolna, fantazja, bricollage.
4. Produkcja żywności – mikrouprawy, miejskie farmy, samowystarczalne minigospodarstwo, slow food, zdrowie, gospodarka cyrkularna, kompostowanie.